

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК І ГРОШОВО- КРЕДИТНА СИСТЕМА

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів спеціальності
072 "Фінанси, банківська справа та страхування"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2021**

УДК 336.7(07.034)

Ц38

Укладач О. М. Рац

Затверджено на засіданні кафедри банківської справи і фінансових послуг.

Протокол № 19 від 01.09.2020 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Центральний банк і грошово-кредитна система [Електрон-Ц38 ний ресурс] : методичні рекомендації до практичних завдань для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" першого (бакалаврського) рівня / уклад. О. М. Рац. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 40 с.

Подано тематичний план практичних занять і їхній зміст за змістовими модулями і темами. Наведено типові приклади завдань для практичних занять та методичні рекомендації до їхнього вирішення, критерії оцінювання знань студентів.

Рекомендовано для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" першого (бакалаврського) рівня.

УДК 336.7(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2021

Вступ

В умовах трансформаційної економіки грошово-кредитні системи набувають особливої ваги в суспільному житті. Грошово-кредитні відносини, фінансово-кредитні інститути істотно впливають на економічні та соціальні процеси у країні. Грошово-кредитна система забезпечує ринкову систему механізмами та інструментами реалізації її здатності до саморегулювання, надає державі можливість ефективно впливати на економіку. Національний банк України виступає головним органом державного регулювання макроекономічних процесів за допомогою грошово-кредитних методів, від імені держави він координує діяльність банківської системи загалом, бере активну участь у становленні нових економічних відносин.

У процесі вивчення навчальної дисципліни "Центральний банк і грошово-кредитна система" студенти мають отримати чітке уявлення про особливості розвитку та функціонування грошово-кредитних систем країн із розвиненою ринковою економікою, а також статус, форми організації і функції центрального банку, зміст грошово-кредитної політики центрального банку, її місце та роль у системі державного регулювання економіки.

Навчальна дисципліна "Центральний банк і грошово-кредитна система" є базовою навчальною дисципліною яку вивчають, згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітнього рівня "бакалавр" спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування".

Метою викладання навчальної дисципліни "Центральний банк і грошово-кредитна система" є формування знань та навичок стосовно функціонування грошово-кредитних систем зарубіжних країн, а також у галузі монетарної політики та діяльності центрального банку, його ролі й місця в проведенні грошово-кредитної політики, забезпечення стійкості національної валюти, стабільності банківської системи, оптимальної організації платіжної системи та динамічного розвитку економіки в умовах ринкових відносин. У ході практичних занять студент набуває професійних компетентностей і практичних навичок у роботі з вирішення прикладних завдань професійної діяльності.

1. Завдання для практичних занять

Завдання для практичних занять, передбачені навчальним планом і програмою навчальної дисципліни для засвоєння теоретичних знань та практичних навичок, наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Теми практичних занять

Назви тем	Теми практичних занять	Література
1	2	3
Змістовий модуль 1. Основи функціонування грошово-кредитних систем		
<i>Тема 1.</i> Сутність та основні етапи еволюції грошових і кредитних систем країн із розвинутою ринковою економікою. Поняття кредитної системи країни	Теоретичні основи аналізу стану грошово-кредитної системи	Основна: [1; 3; 5]. Додаткова: [7; 11]
<i>Тема 2.</i> Еволюція валютних систем	Аналіз показників функціонування грошово-кредитного та валютного ринків	Основна: [3; 4]. Додаткова: [10; 11]
<i>Тема 3.</i> Грошова та кредитна системи США. <i>Тема 4.</i> Грошова та кредитна системи Великобританії. <i>Тема 5.</i> Грошова та кредитна системи Японії	Аналіз грошово-кредитних систем зарубіжних країн	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [9; 11; 13; 15]
Змістовий модуль 2. Центральний банк: основи його діяльності та регулювання грошового обігу		
<i>Тема 6.</i> Статус та основні напрями діяльності центральних банків. <i>Тема 7.</i> Емісія банкнот і регулювання готівкового грошового обігу. <i>Тема 8.</i> Грошово-кредитна політика. Інструменти грошово-кредитної політики.	Аналіз функцій та операцій центрального банку	Основна: [1 – 3; 5; 7]. Додаткова: [10; 12; 15; 22]

1	2	3
Тема 9. Рефінансування банків. Тема 10. Організація та регулювання платіжної системи	Аналіз рефінансування банків	Основна: [1; 3; 5; 7]. Додаткова: [10; 12; 15]
Тема 11. Регулювання та нагляд за діяльністю банків. Тема 12. Центральний банк – банкір і фінансовий агент уряду	Аналіз виконання економічних нормативів регулювання діяльності банків	Основна: [4 – 6]. Додаткова: [8; 14; 20]

2. Типові приклади завдань для практичних занять і методичні рекомендації до їхнього вирішення

Змістовий модуль 1 Основи функціонування грошово-кредитних систем різних країн

Тема практичного заняття: "Теоретичні основи аналізу стану грошово-кредитної системи"

Завдання 1 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Сума цін у країні дорівнює 10 млрд грн. Швидкість обігу валюти становить 0,9 раз.

Завдання:

- 1) визначте швидкість обігу валюти в днях;
- 2) визначте необхідну кількість грошей в обігу країни;
- 3) назвіть наслідки нестачі грошової маси та шляхи подолання цього явища;
- 4) визначте чинники підвищення швидкості обігу валюти країни.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Одним із принципів організації грошових систем є *згучність*, згідно з яким закон грошового обігу має знаходитися в рівновазі, тобто $MV = PQ$, де M – грошова маса; V – швидкість обігу грошей, P – рівень цін; Q – обсяг товарів і послуг.

Виконання

1. Для того щоб визначити швидкість обігу валюти в днях, необхідно поділити загальну кількість днів у році на кількість разів обігу валюти в країні.

$$V = 365 / 0,9 = 405,55 \text{ днів становить 1 оберт валюти.}$$

2. Для визначення необхідної кількості грошей в обігу країни використаємо формулу $MV = PQ$, тобто $M = PQ / V = 10 / 0,9 = 11,1$ млрд грн.

3. Наслідки нестачі грошової маси: перетікання її з виробничої сфери у сферу фінансових спекуляцій; скорочення споживчого попиту, прискорений обіг грошей, що рівнозначно збільшенню їхньої маси, а це, відповідно, знижує антиінфляційний ефект стиснення грошової маси. Отже, приглушення інфляції скороченням грошової маси призводить до нестачі грошей у реальному секторі економіки та, як наслідок, до масових неплатежів і непомірного бюджетного дефіциту, що спричиняє широке використання грошових сурогатів, бартерний обмін, нагромадження запасів нереалізованої продукції.

4. Швидкість обігу грошей визначається, головним чином, інтенсивністю тих економічних процесів, які він обслуговує: змінами обсягу, структур і ефективності суспільного виробництва, величини та швидкості товарних потоків на стадії обміну, розвитком ринкових зв'язків між суб'єктами процесу відтворення, збалансованістю ринку та ін. Чим глибший поділ суспільної праці та вища її продуктивність, тим частіше і більше кожний виробник буде "викидати" товари у сферу обігу, частіше продавати і купувати їх, прискорюючи обіг грошей. Але для цього потрібна належна збалансованість попиту і пропозиції на ринку, висока організованість ринкових відносин.

Завдання 2 (із методичними рекомендаціями та виконанням).

Норма обов'язкових резервів становить 15 % від суми пасивів банку.

Пасиви банку дорівнюють 200 млн грн.

Завдання:

- 1) визначте суму, на яку банк має право видавати кредити;
- 2) розкрийте сутність і методи регулювання центральним банком діяльності банків другого рівня;
- 3) визначте наслідки збільшення центральним банком норми обов'язкових резервів і можливі причини таких дій з його боку.

Методичні рекомендації до виконання завдання

1. Центральний банк встановлює норму обов'язкових резервів, тобто частку активів, яка у вигляді готівкових грошей і коштів у нього на рахунку становить резерв комерційного банку. Змінюючи розмір банківських резервів, можна регулювати перетік грошової маси через банк.

Зміст цієї форми регулювання полягає в тому, що банки зобов'язані зберігати частину своїх кредитних ресурсів на безвідсотковому рахунку в центральному банку. Норма резерву може зменшуватися або збільшуватися залежно від кон'юнктури на ринку капіталів. Її збільшення призводить до обмеження кредитної експансії комерційних банків і, навпаки, зменшення – до розширення кредитних ресурсів. Норми резервів суттєво відрізняються в різних країнах і коливаються в межах від 5 до 20 %.

Виконання. Сума кредиту = Розмір пасивів – Норма обов'язкових резервів = $200 - 200 \times 0,15 = 170$ млн грн.

2. Держава має здійснювати контроль за пропозицією грошей за допомогою різних інструментів центрального банку. Регулюючи величину грошової пропозиції, центральний банк може активно впливати на розвиток економічних відносин.

У промислово розвинених країнах політика центрального банку розповсюджується, головним чином, на комерційні й ощадні банки та здійснюється за допомогою наступних форм: система часткових резервів; облікова політика, політика рефінансування; операції на відкритому ринку; управління золотовалютними резервами; прямий вплив на кредит.

3. Політика регулювання норми резервів розповсюджується, головним чином, на всі види банків (а в ряді країн ще й на деякі спеціальні кредитно-фінансові інститути), проте головним її об'єктом є комерційні банки, які визначають відсоткові ставки за кредитами. Більшість інших фінансових інститутів у відсотковій політиці прямує за комерційними банками. За допомогою норми резервів центральний банк впливає загалом на позичковий відсоток, який, своєю чергою, впливає на прибутковість тих чи інших цінних паперів (курс акцій і облігацій).

Завдання 3 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Обсяг грошової маси в країні становив на кінець року 15 млрд грн. На початок

року центральний банк здійснив емісію у розмірі 3 млрд грн і установив норму обов'язкових резервів у розмірі 8 %.

Необхідно:

- 1) розкрити механізм емісії центральним банком;
- 2) визначити поняття грошово-кредитної мультиплікації;
- 3) визначити, який буде грошовий обіг у країні.

Методичні рекомендації до виконання завдання

1. Головним завданням центральних банків є забезпечення стійкості грошово-кредитної системи, стабільного функціонування комерційних банків. Центральний банк володіє монополією правом випуску (емісії) банкнот в обіг і здійснює кредитно-грошову політику в інтересах національної економіки.

Змінювати масу грошей в обігу країни може тільки банківська система. Збільшення або зменшення її досягається емісійною діяльністю центрального та комерційних банків. На суму готівкової та безготівкової емісії збільшується, відповідно, готівковий і безготівковий компоненти грошової маси та загальний її обсяг. Водночас, центральний банк емітує готівкові та безготівкові гроші, а комерційний банк – тільки безготівкові.

2. Випуск центральним банком безготівкових грошей здійснюється такими способами: наданням позичок банкам шляхом їхнього рефінансування; через купівлю у них цінних паперів; через купівлю у банків та їхніх клієнтів іноземної валюти для поповнення золотовалютного резерву. У всіх цих випадках збільшуються запаси коштів на коррахунках банків у центральному банку, що й є проявом випуску останнім безготівкових грошей. Одночасно банки по тих самих каналах погашають свої зобов'язання перед центральним банком, що означає вилучення безготівкових грошей з обороту. Перевищення випуску над вилученням означає емісію безготівкових грошей центральним банком, на суму якої зростає загальна маса грошей в обороті.

Банки беруть участь у створенні тільки безготівкових грошей, а тому впливають безпосередньо на безготівковий компонент грошової маси, а через нього – на весь обсяг маси грошей в обороті. Механізм створення грошей банками дещо складніший, ніж механізм емісії центральним банком, і полягає у грошово-кредитній мультиплікації їхніх вільних резервів і депозитних вкладів.

Грошово-кредитна мультиплікація – це процес створення нових банківських депозитів (безготівкових грошей) за кредитування банками клієнтури на основі додаткових (вільних) резервів, що надійшли в банк ззовні. Відповідно, мультиплікатор – це величина множника (коефіцієнта), на яку збільшується кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку, він характеризує спроможність банків збільшувати грошову масу в обігу.

Основою грошового мультиплікатора є два чинники: питома вага готівково-грошового обігу в загальній грошовій масі та ставка обов'язкових резервів, що депонується банками в центральному банку. Грошовий мультиплікатор (m) визначається за формулою:

$$m = \frac{1}{r}, \quad (2.1)$$

де r – коефіцієнт резервування. Він визначається як співвідношення обов'язкових та надлишкових резервів банків і маси депозитних грошей на рахунках суб'єктів економіки в банках.

Виконання. $m = 1 / 0,8 = 12,5$. Отже, обсяг грошової маси збільшиться на $3 \text{ млрд} \times 12,5 = 37,5 \text{ млрд грн}$. Отже, грошова маса з урахуванням зробленої емісії складе $15 + 37,5 = 52,5 \text{ млрд грн}$.

Завдання 4. Проводячи політику "дорогих грошей", центральний банк вирішив продати державні облігації на суму 10 млрд дол. США. Відомо, що облігації на суму 1 млрд. дол. США купуються населенням за рахунок готівки, а інші – за рахунок засобів, що зберігаються в банках. Норма обов'язкових резервів – 20 %.

Як зміниться в цьому випадку грошова маса?

Завдання 5. Розрахуйте величину агрегатів грошової маси, якщо:

- готівка поза банками – 100 млрд грн;
- готівка в касах юридичних осіб – 70 млрд грн;
- депозити до запитання – 220 млрд грн;
- строкові вклади – 380 млрд грн;
- кошти за трастовими операціями – 90 млрд грн;
- кошти на спеціальних карткових рахунках – 245 млрд грн.

Завдання 6. Розрахуйте величину грошового агрегату M2 за такими даними:

- готівка на руках населення – 405 млрд грн;
- строкові депозити – 200 млрд грн;
- кошти за трастовими операціями – 80 млрд грн;
- готівка в оборотних касах банків – 370 млрд грн.

Завдання 7. (із методичними рекомендаціями та виконанням).
Визначте кількість грошей, необхідних для безінфляційного обігу:

1. За базовим варіантом:

- сума цін реалізованих товарів, робіт, послуг – 5 100 млрд грн;
- сума цін товарів, робіт, послуг, що реалізовані з відстроченням платежу, – 50 % обсягу реалізації товарів, робіт і послуг;
- сума платежів за зобов'язаннями, термін оплати яких наступив, – 130 млрд грн;
- сума платежів, що взаємно погашаються – 20 % загального обсягу реалізації товарів, робіт та послуг;
- середня кількість оборотів грошової маси за рік – 7.

2. Як зміниться обсяг грошової маси, якщо її оборотність зросте на 3 оберти?

3. Як зміниться обсяг грошової маси, якщо не буде проводитися взаємне зарахування боргів?

Методичні рекомендації до виконання завдання

1. Для знаходження кількості грошей, необхідних для безінфляційного обігу, використовуємо формулу:

$$M_n = \frac{\sum PQ - \sum K + \sum П - \sum ВП}{V}, \quad (2.2)$$

де PQ – сума цін реалізованих товарів, робіт, послуг;

K – сума цін товарів, робіт, послуг, що реалізовані з відстроченням платежу;

П – сума платежів по зобов'язаннях, термін оплати яких наступив;

ВП – сума платежів, що взаємно погашаються;

V – середня кількість оборотів грошової маси за рік.

Виконання:

1. За базових умов: $M_{n1} = (5\ 100 - 0,5 \times 5\ 100 + 130 - 0,2 \times 5\ 100) / 7 = 237,1$ (млрд грн).

2. Якщо оборотність збільшиться на 3 оберти:

$M_{n2} = (5\ 100 - 0,5 \times 5\ 100 + 130 - 0,2 \times 5\ 100) / 10 = 166$ (млрд грн).

3. Якщо не буде проводитися взаємне зарахування боргів, то:

$M_{n3} = (5\ 100 - 0,5 \times 5\ 100 + 130) / 7 = 382,9$ (млрд грн).

Отже, якщо буде припинене взаємне зарахування боргів, потреба в грошах для забезпечення безінфляційного обігу зросте на таку величину:
 $382,9 - 237,1 = 145,8$ (млрд грн).

Отже, кількість грошей, необхідних для безінфляційного обігу 237,1 млрд грн. Якщо буде припинене взаємне зарахування боргів, потреба в грошах для забезпечення безінфляційного обігу зросте на 145,8 млрд грн.

Завдання 8. Визначте кількість грошей, необхідних для безінфляційного обігу:

сума цін реалізованих товарів, робіт, послуг – 7 200 млрд грн;

сума цін товарів, робіт, послуг, що реалізовані з відстроченням платежу, – 50 % обсягу реалізації товарів, робіт і послуг;

сума платежів за зобов'язаннями, термін оплати яких наступив, – 125 млрд грн;

сума платежів, що взаємно погашаються, – 20 % загального обсягу реалізації товарів, робіт та послуг;

середня кількість оборотів грошової маси за рік – 7.

Як зміниться обсяг грошової маси, якщо її оборотність зросте на 2 оберти?

Як зміниться обсяг грошової маси, якщо не буде проводитися реалізація товарів, робіт, послуг з відстроченням платежу?

Контрольні запитання

1. Визначте умови та країни функціонування біметалізму, різновиди біметалізму.

2. Розкрийте сутність, мету та зміст укладеної Латинської монетної спілки.

3. Визначте передумови зміни грошової системи з біметалізму на монометалізм.

4. Розкрийте роль золота в світі: історичні і сучасні аспекти.

5. Укажіть чинники, які впливають на лібералізацію цін держави.

6. Розкрийте типи грошових реформ.

7. Укажіть методи стабілізації валюти.

8. Визначте інструменти, що використовує центральний банк для проведення грошово-кредитної політики.

9. Розкрийте види монетарної політики центральних банків розвинутих країн.

Тема практичного заняття:

"Аналіз показників функціонування грошово-кредитного та валютного ринків"

Завдання 1 (з методичними рекомендаціями). Банк має середньоарифметичні значення зобов'язань за залученими коштами, наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Середньоарифметичні значення зобов'язань за залученими коштами

№ п/п	Категорія депозитних коштів	Сума, млн грн
1	Строкові депозити юридичних осіб у національній валюті	1 050
2	Строкові депозити фізичних осіб у національній валюті	5 680
3	Строкові депозити юридичних осіб в іноземній валюті	3 700
4	Строкові депозити фізичних осіб в іноземній валюті	4 200
5	Короткострокові депозити юридичних осіб у національній валюті	2 550
6	Короткострокові депозити фізичних осіб в іноземній валюті	7 200
7	Короткострокові депозити юридичних осіб у національній валюті	980
8	Короткострокові депозити фізичних осіб в іноземній валюті	540
9	Кошти клієнтів на поточних рахунках	18 050
10	Кошти місцевих бюджетів	1 740

Диференціацію норми обов'язкового резервування банків наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Диференціація норми обов'язкового резервування залежно від терміну, валюти залучених коштів і категорії депонента, %

Категорія	Валюта та термін депозитів				
	у національній валюті		в іноземній валюті		інші види залучених коштів
Юридичні особи	12	4	12	10	14
Фізичні особи	6	2	12	10	14

Визначте, якими мають бути обов'язкові резерви банку, з огляду на установлені НБУ норми обов'язкового резервування. Середній залишок на коррахунку банку в НБУ становить 200 млн грн.

Чи дотримується банк вимог НБУ щодо розміру обов'язкового резерву?

Методичні рекомендації до виконання

Для визначення розміру обов'язкових резервів банку необхідно категорію депозитного ресурсу помножити на відповідну норму обов'язкового резервування залежно від терміну, валюти залучених коштів і категорії депонента.

НБУ може встановлювати нормативи обов'язкового резервування диференційовано залежно від валюти, терміну депозиту та категорії депонента (вкладника). Обсяг обов'язкових резервів має бути не менше, ніж середній залишок на коррахунку банку в НБУ.

Завдання 2. Визначте, чи дотримується банк вимог щодо обов'язкових резервів НБУ, якщо норма обов'язкового резервування становить 10 % за всіма видами залучених банком коштів. Період резервування – п'ять днів. Залишки коштів на депозитних рахунках (строкових і до запитання) (ЗКДР) і на кореспондентському рахунку (ЗККР) наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Залишки коштів на депозитних рахунках

Дні періоду	1	2	3	4	5	Середній залишок
ЗКДР	100	120	110	120	100	
ЗККР	5	20	10	5	10	

Завдання 3. Норма обов'язкового резервування за депозитами до запитання (ЗКДР_{зап}) (r_1) – 10 %, а за строковими (r_2) – 5 %. Період резервування – п'ять днів. Залишки коштів на строкових депозитних рахунках (ЗКДР_{ст}), рахунках до запитання (ЗКДР_{зап}) і на кореспондентському рахунку (ЗККР) наведено у табл. 5.

Таблиця 5

Залишки коштів на депозитних рахунках

Дні періоду	1	2	3	4	5	Середній залишок
ЗКДР _{зап}	50	100	100	100	50	
ЗКДР _{ст}	50	20	10	20	50	
ЗККР	5	20	10	5	10	

Завдання 4 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Згідно з даними табл. 6 розрахуйте:

- питому вагу готівки у грошовій масі;
 - грошовий мультиплікатор за 2019 і 2020 роки;
 - відповідні коефіцієнти депонування та резервування готівки;
 - рівень монетизації економіки України;
 - швидкість обігу грошей.
- Зробіть висновки.

Таблиця 6

Вихідні дані, млрд грн

Показник	2019	2020
ВВП	5 44 153	712 945
М0	74 984	111 119
М3	261 063	396 156
Грошова база	97 214	141 901

Методичні рекомендації до виконання завдання

Для виконання завдання показники розраховуються за формулами:

1. Коефіцієнт депонування готівки відображає вибір населення у співвідношенні грошових багатств між депозитами та готівковими грошами:

$$cr = \frac{MO}{D} = \frac{MO}{M3 - MO}, \quad (2.3)$$

де MO – грошовий агрегат, що відображає масу національної готівки, що перебуває поза банками;

M3 – грошова маса;

D – депозити на рахунках суб'єктів господарювання в банках.

2. Коефіцієнт резервування готівки:

$$rr = \frac{R}{D} = \frac{\text{грошова база} - MO}{M3 - MO}, \quad (2.4)$$

де R – резерви банків.

3. Грошовий мультиплікатор:

$$mm = \frac{cr + 1}{cr + rr}. \quad (2.5)$$

4. Рівень монетизації ВВП визначається як співвідношення M3 до ВВП.

5. Швидкість обігу грошей визначимо за формулою:

$$n = \frac{ВВП}{M3}. \quad (2.6)$$

Виконання. Розраховуємо показники за 2019 – 2020 рр. за наведеними формулами та внесемо в табл. 7.

Показники динаміки грошового обігу

Період	Питома вага готівки	cr	rr	mm	Рівень монетизації	Швидкість обігу МЗ (рази)
2019	0,29	0,40	0,12	2,69	0,48	2,1
2020	0,28	0,39	0,11	2,79	0,56	1,8

Висновки. Питома вага готівки в грошовій масі знизилася у 2020 році на 1 %, коефіцієнти депонування та резервування готівки також зазнали зниження на 1 %. Як наслідок, зріс рівень мультиплікації з 2,69 до 2,79. Рівень монетизації ВВП країни підвищився до 56 %, відповідно до цього, знизилася швидкість обігу грошей.

Завдання 5. Визначте, як зміниться номінальний обсяг ВВП, якщо швидкість обігу грошей становить 7 оборотів і залишається незмінною, а грошова пропозиція зростає з 310 до 400 млрд грн.

Завдання 6. Визначте середньоквартальну та річну швидкість обігу грошей за наступними даними:

- на 01.04 обсяг ВВП – 260 млрд грн; грошова маса – 100 млрд грн;
- на 01.07 обсяг ВВП – 480 млрд грн; грошова маса – 125 млрд грн;
- на 01.10 обсяг ВВП – 710 млрд грн; грошова маса – 115 млрд грн;
- на 31.12 обсяг ВВП – 950 млрд грн; грошова маса – 120 млрд грн.

Завдання 7. Обчисліть агрегатну структуру та середню швидкість обігу грошової маси, а також тривалість одного обороту в днях за наведеними в табл. 8 даними.

Вихідні дані

Показники	На початок звітнього року (I квартал), млрд грн	На кінець звітнього року (IV квартал), млрд грн
1	2	3
Готівка поза банками	58	48
Кошти на поточних рахунках	145	198
Депозити до запитання	185	240
Кошти у строкових депозитах	195	250

1	2	3
Цінні папери, крім акцій	28	20
Сума цін реалізованих товарів (ВВП)	7 289	9 494
Товари, продані в кредит	1 200	1 900
Сума платежів за кредитами	2 500	100
Взаємопогашення платежів	40	38

Розрахунок суми грошової маси потрібно навести в табл. 9.

Таблиця 9

Результат розрахунку показників грошового обігу

Агрегати грошової маси на початок періоду		Частка в грошовій масі на початок періоду	Агрегати грошової маси на кінець періоду		Частка в грошовій масі на кінець періоду
M0			M0		
M1			M1		
M2			M2		
M3			M3		

Контрольні запитання

1. Визначте основні складники світової валютної системи.
2. Вкажіть визначальні характеристики функціонування золотого стандарту.
3. Розкрийте переваги та недоліки золотого стандарту.
4. Визначте переваги та недоліки впровадження плаваючого валютного курсу.
5. Розкрийте основні характеристики Бреттон-Вудської валютної системи.
6. Визначте причини краху Бреттон-Вудської валютної системи.
7. Дайте характеристику основних етапів розвитку Європейської валютної системи.
8. Розкрийте основні аспекти функціонування світових і регіональних валютно-кредитних інститутів.
9. Визначте необхідність введення спеціальних прав запозичення.

Тема практичного заняття:
"Аналіз грошово-кредитних систем зарубіжних країн"

Завдання 1. Побудуйте три паралельні часові осі з основними датами еволюції грошово-кредитної системи США, Великобританії та Японії. Часові осі мають бути побудовані з дотриманням масштабності. Графіки мають відбивати історичну послідовність розвитку грошових і кредитних систем, еволюцію валютних систем країн. Необхідно систематизувати та відтворити типові перетворення у грошово-кредитних системах двох країн, дати їхню порівняльну характеристику, тобто спробувати знайти схожі та відмінні елементи у їхній еволюції.

Для формулювання висновку необхідно відповісти на такі запитання:

чи всі етапи перетворень у грошовій та валютних системах були доцільними та принесли очікуваний результат?

чи відповідав рівень розвитку кредитної системи внутрішнім та зовнішнім потребам країни на конкретний момент часу та чи були її перетворення вчасними?

яка країна, на вашу думку, має сьогодні більш стабільну грошово-кредитну систему?

які методи управління (адміністративні чи економічні) переважно використовуються у країні для регулювання грошово-кредитної системи?

Кінцевим результатом цього практичного завдання є висновок про те, яка країна найбільш раціонально розвивала свою грошово-кредитну систему.

Завдання 2. Державне регулювання є одним із найважливіших елементів формування та розвитку грошово-кредитної системи розвинених держав.

Необхідно:

1) навести ступінь державного регулювання грошово-кредитної сфери на прикладі трьох конкретних країн (країни, що розглядаються, обираються студентом самостійно за бажанням);

2) результати проведення монетарної політики Центрального банку на прикладі трьох конкретних країн (країни, що розглядаються, обираються студентом самостійно за бажанням).

Завдання 3. Унаслідок переходу до паперово-грошової системи, національна валюта більшості країн капіталістичного світу девальвувала.

Завдання:

1) визначте переваги та недоліки девальвації валюти на внутрішньому і зовнішньому ринках країни, її наслідки для грошової системи країни;

2) наведіть конкретні приклади та наслідки девальвації валюти з історії розвитку грошово-кредитних систем розвинутих країн.

Завдання 4 (із методичними рекомендаціями та виконанням). У банку розміщено нових депозитів на суму 14 000 грн.

Розрахуйте розмір нових кредитних ресурсів для перших п'яти банків, що користуються коштами цих депозитів, та максимально можливе збільшення грошової маси в обороті, якщо норма обов'язкового резервування становить 11 %.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Процес руху депозитних коштів у банківській системі під впливом здійснення банками операцій на монетарному ринку з метою отримання прибутку через кредитування своїх клієнтів спричинює загальне зростання грошової маси в обороті.

Виконання. Розрахунок кредитних ресурсів для перших п'яти банків, що будуть використовувати кошти з цих депозитних рахунків для здійснення кредитних та депозитних операцій, проведемо в табл. 10.

Таблиця 10

Результат розрахунку кредитних ресурсів для перших п'яти банків

Банк	Кошти на нових депозитних рахунках (загальний резерв)	Кошти на кор. рахунках в НБУ (обов'язковий резерв)	Нові кредитні ресурси (вільний резерв)
Банк 1	14 000	$14\,000 \times 11\% = 1\,540$	$14\,000 - 1\,540 = 12\,460$
Банк 2	12 460	$12\,460 \times 11\% = 1\,371$	$12\,460 - 1\,371 = 11\,089$
Банк 3	11 089	$11\,089 \times 11\% = 1\,220$	$11\,089 - 1\,220 = 9\,870$
Банк 4	9 870	$9\,870 \times 11\% = 1\,086$	$9\,870 - 1\,086 = 8\,784$
Банк 5	8 784	$8\,784 \times 11\% = 966$	$8\,784 - 966 = 7\,818$
Усього			50 021

Максимально можливе збільшення грошової маси в обороті розраховується через грошово-кредитний мультиплікатор:

$$\Delta M = \Delta R \times m, \quad (2.7)$$

де ΔR – приріст резервів, що спричинює процес грошово-кредитної мультиплікації;

m – грошово-кредитний мультиплікатор.

$$m = 1 / 0,11 = 9,091;$$

$$\Delta M = 14\,000 \times 9,091 = 127\,274 \text{ (грн)}.$$

Відповідь: обсяг нових кредитних ресурсів буде становити 50 021 грн; максимально можливе збільшення грошової маси в обороті – 127 274 грн.

Завдання 5. Новий клієнт банку отримує позику в розмірі 30 000 грн, причому третина її надається готівкою, а інша частина – у вигляді відкриття поточного рахунку.

Яким буде максимально можливе збільшення пропозиції грошей, якщо норма резервування становить 28 %? Зробіть висновки.

Завдання 6. У банку розміщено депозит на суму 8 000 грн. Яким чином вплине збільшення норми обов'язкових резервів (НОР) з 17 % до 20 % на розмір кредитних ресурсів для перших 3 банків, які використовують кошти цього депозиту, а також на розмір грошової маси в обороті? Зробіть висновки.

Завдання 7 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Розрахуйте максимально можливий і реальний рівень грошово-кредитної мультиплікації за такими даними:

норма обов'язкових резервів – 18 %;

готівка поза банками – 70 млрд грн;

банківські резерви – 110 млрд грн;

загальна сума депозитів банківської системи – 900 млрд грн.

Зробіть висновки.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Максимально можливий рівень грошово-кредитної мультиплікації оцінюється з огляду на розрахунок мультиплікатора на основі норми обов'язкового резервування, що встановлена НБУ за формулою (2.8).

Реальний рівень грошово-кредитної мультиплікації оцінюється з огляду на розрахунок мультиплікатора на основі порівняння суми готівки та депозитів банківської системи з сумою готівки і банківських резервів:

$$m = (M0 + D) / (M0 + R), \quad (2.8)$$

де $M0$ – готівка поза банками;

D – величина коштів, залучених банками на депозити;

R – банківські резерви.

Виконання. Максимально можливий рівень грошово-кредитної мультиплікації становить $m = 1 / 0,18 = 5,56$. Це означає, що з однієї гривні приросту резервів банківська система може створити 5,56 грн.

Реальний рівень грошово-кредитної мультиплікації (формула 2.8) становитиме $m = (70 + 900) / (70 + 110) = 5,39$ – це означає, що з однієї гривні приросту резервів банківська система фактично створила 5,39 грн.

Висновок: максимально можливий рівень грошово-кредитної мультиплікації – 5,56; реальний – 5,39.

Завдання 8. Розрахуйте максимально можливий і реальний рівень грошово-кредитної мультиплікації за такими даними:

норма обов'язкових резервів – 19 %;

готівка поза банками – 120 млрд грн;

банківські резерви – 65 млрд грн;

загальна сума депозитів банківської системи – 830 млрд грн.

Зробіть висновки.

Контрольні запитання

1. У чому полягає криза долару США як резервної валюти?
2. Укажіть причини й наслідки прийняття федерального резервного акту в США.
3. Які складові елементи Федеральної резервної системи (ФРС) США?
4. Визначте особливості функціонування банків США.
5. Розкрийте основні етапи становлення парабанківського сектору в США.
6. У чому сутність проведення активної політики валютної інтервенції Великої Британії.
7. Розкрийте умови становлення Центрального Банку Англії.
8. У чому полягають особливості розвитку кредитної системи Великобританії?
9. Укажіть зміни пріоритетів монетарної політики банку Великої Британії в період становлення Європейської валютної системи.
10. Укажіть сучасні функції Центрального Банку Англії.
11. Розкрийте особливості функціонування банківської системи Великої Британії.
12. Дайте характеристику Банку Японії, його управлінській структурі, функціям та операціям.
13. Розкрийте наслідки впливу державно-монополістичного контролю на діяльність кредитної системи Японії.
14. Охарактеризуйте основні складові банківської системи Японії.
15. Розкрийте функції спеціальних кредитно-фінансових установ Японії.
16. Укажіть причини розростання фондового ринку в Японії.

Змістовий модуль 2

Центральний банк: основи його діяльності та регулювання грошового обігу

Тема практичного заняття:

"Аналіз функцій та операцій центрального банку"

Завдання 1 (із методичними рекомендаціями). Складіть баланс центрального банку на підставі даних табл. 11.

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
Кредити, що надані уряду	9 743,4
Цінні папери власного боргу	154,6
Кошти та депозити, залучені від банків	2 280,2
Монетарне золото	243,6
Вимоги до МВФ	10 145,5
Статутний капітал	5,0
Цінні папери	9 845,2
Основні засоби	990,8
Кредити, надані комерційним банкам	1 002,1
Заборгованість перед МВФ	24 413,3
Кошти та депозити, що розміщені	5 825,8
Готівкові кошти, випущені в обіг	9 923,2
Депозити уряду	630,2
Інші активи	1 067,9
Інші зобов'язання	1 457,8

Методичні рекомендації до виконання завдання

Баланс органів грошово-кредитного регулювання (центрального банку) – це рахунок грошової системи країни, який відображає зміни вимог і резервів у грошово-фінансовій системі. Звітний баланс центрального банку може бути поданий у вигляді аналітичного балансу або балансу факторів грошової бази. Цей документ відображає умови відповідності між розміщенням грошової бази і джерелами її формування та складається з даних зведеного балансу центрального банку через зведення джерел і напрямів використання резервних грошей у статті чистих іноземних і внутрішніх активів.

Структура консолідованого балансу НБУ складається з основних статей активів і пасивів, наведених у табл. 12.

Структура балансу Національного банку України

Статті балансу
1
Активи
Кошти та депозити в іноземній валюті
Авуари в СПЗ

1
Монетарне золото
Цінні папери уряду
Кредити банкам та іншим позичальникам
Кредити уряду
Нараховані доходи
Внески в рахунок квоти
Основні засоби та нематеріальні активи
Інші активи
Сумарні активи
Зобов'язання і капітал
Зобов'язання
Банкноти та монети в обігу
Кошти банків
Кошти уряду та інших клієнтів
Цінні папери власного боргу
Кредити отримані
Заборгованість перед МВФ
Нараховані витрати
Інші зобов'язання
Сукупні зобов'язання
Капітал
Статутний капітал
Фонди та інші резерви
Сукупний капітал

Завдання 2. На основі наведених інвентарних даних у табл. 13 складіть баланс Національного банку України на 01.01.2020 р.

Таблиця 13

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
Цінні папери власного боргу	1 850
Статутний капітал	10
Кошти та депозити в іноземній валюті	6 827
Внески в рахунок квоти	8 079
Фонди та інші резерви	1 212
Кошти уряду та інших клієнтів	979
Заборгованість перед МВФ	20 981
Цінні папери уряду	10 126

Завдання 3. На основі наведених інвентарних даних у табл. 14 складіть баланс Національного банку України на 01.01.2021 р.

Таблиця 14

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
Монетарне золото	180
Капітал	5 000
Цінні папери Уряду	62 000
Готівка в обігу	40 200
Заборгованість перед МВФ	19 000
Позички, надані комерційним банкам	6 000
Кошти та депозити, що розміщені в інших банках	6 320
Кошти на рахунках комерційних банків	10 000
Цінні папери власного боргу	300
Кредити уряду	3 500
Депозити уряду	3 500

Завдання 4. На основі наведених інвентарних даних у табл. 15 складіть баланс Національного банку України і визначіть статтю, яка відсутня у табл. 15.

Таблиця 15

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
1	2
1. Статутний капітал	0,1
2. Банкноти та монети в обігу	136,0
3. Кошти та депозити в іноземній валюті	89,5
4. Монетарне золото	2,6
5. Державні цінні папери України	0,5
6. Зобов'язання з перерахування прибутку до бюджету	2,9
7. Зобов'язання перед МВФ	12,2
8. Кредити, надані банкам та іншим позичальникам	4,8
9. Кошти державних установ	18,9
10. Кредити, отримані НБУ	0,2

1	2
11. Внутрішній державний борг	7,9
12. Внески в рахунок квоти МВФ	10,8
13. Резерви переоцінки основних засобів, іноземної валюти та банківських металів	11,8
14. Інші активи	1,1
15. Цінні папери нерезидентів	83,9
16. Фонди та інші резерви	4,8
17. Інші зобов'язання	0,4
18. Основні засоби та нематеріальні активи	5,4
19. Депозитні сертифікати, що емітовані НБУ	0,9

Завдання 5. Визначте розмір зобов'язань НБУ на прикладі наведених у табл. 16 статей балансу.

Таблиця 16

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
Кошти та депозити в іноземній валюті	14 966
Резерв переоцінки іноземної валюти та банківських металів	299
Кошти банків	2 989
Нараховані витрати	55
Фонди та інші резерви	1 357
Основні засоби	1 253
Кошти уряду та інших клієнтів	1 503
Банкноти та монети в обігу	20 224
Монетарне золото	711
Авуари в СПЗ	1 330

Контрольні запитання

1. Визначте інституційні основи діяльності центральних банків.
2. Яку роль відіграє НБУ у процесі формування та розвитку валютної системи?
3. Обґрунтуйте необхідність ухвалення в Україні закону "Про НБУ".
4. Які основні цілі та завдання центральних банків відображені в законодавстві?
5. У чому полягає касове обслуговування банків?

6. Які існують джерела надходжень готівки та напрями її видачі?
7. Визначте рівні прогнозування розрахунків касових обігів.
8. Які суб'єкти визначають порядок і форми складання розрахунку звітного балансу грошових доходів та витрат населення?
9. Визначте основні етапи еволюції грошово-кредитної політики Національного банку України.
10. Які цілі грошово-кредитної політики НБУ?
11. Розкрийте типи грошово-кредитної політики центральних банків за різними класифікаційними ознаками.
12. Визначте основні підходи до вибору інструментів грошово-кредитної політики у сучасній світовій практиці.

**Тема практичного заняття:
"Аналіз рефінансування банків"**

Завдання 1 (із методичними рекомендаціями). НБУ проводить кредитний тендер. На тендер виставлені ресурси на суму 160 тис. грн. Заявки банків на кредит наведено у табл. 17.

Таблиця 17

Заявки банків на кількісному кредитному тендері НБУ

Банк	Сума заявки, тис. грн
А	105
Б	33
В	28
Г	50
Д	32

Потрібно визначити, заявки яких банків задовольнить НБУ.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Рефінансування – це операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку. Основною метою рефінансування є регулювання ліквідності банків на виконання Національним банком функції кредитора останньої інстанції. Для цього Національний банк використовує такі кредити рефінансування:

- 1) постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів "овернайт";

2) кредити рефінансування терміном до 90 днів.

Рефінансування банків здійснюється шляхом проведення кількісного або процентного тендера.

Кількісний тендер передбачає, що НБУ наперед оголошує ціну (тобто відсоткову ставку), за якою банки можуть одержати кредити, а розподіл коштів відбувається відповідно до поданих заявок до закінчення запропонованої на тендері суми. Якщо цієї суми недостатньо, то кредитні кошти за оголошеною ціною розподіляються між усіма банками пропорційно до поданих ними заявок. Сума коштів, запропонована на кількісному тендері для рефінансування банків, може оголошуватися або не оголошуватися. Сума позики одному банку не може перевищувати 50 % загального запропонованого на тендері обсягу кредитів.

Завдання 2 (із методичними рекомендаціями). На процентному кредитному тендері виставлені на продаж ресурси на суму 210 000 тис. грн. Заявки банків на тендер наведено у табл. 18.

Таблиця 18

Заявки банків на процентному кредитному тендері НБУ

Банк	Сума заявки, тис. грн	Запропоновані процентні ставки, %
А	10 000	13,5
Б	110 000	13,8
В	120 000	13,5
Г	40 000	13,1
Д	80 000	12,9

Потрібно визначити, заявки яких банків задовольнить НБУ.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Процентний тендер передбачає, що банки самостійно пропонують відсоткову ставку (з точністю до 0,1 процентного пункту), за якою вони погоджуються запозичити кошти, але ця ставка має бути не нижча за облікову. На процентному тендері заявки задовольняються за принципом зниження запропонованої в них ставки, починаючи з найвищої та до закінчення запропонованого обсягу кредитів або задоволення всіх заявок банків.

Якщо два або більше учасників запропонували однакову ставку, а обсягу кредитів, що залишився, недостатньо для задоволення всіх таких заявок, то кошти між банками розподіляються пропорційно. Сума позики одному банку не може перевищувати 50 % загального запропонованого на тендері обсягу кредитів.

Завдання 3 (із методичними рекомендаціями). Національний Банк України проводить процентний тендер для рефінансування банків терміном до 14 днів. Загальна сума кредиту, пропонована НБУ, – 2 600 тис. грн. Мінімальна сума заявки одного банку – 100 тис. грн. Вид забезпечення – враховані банком векселя суб'єктів господарювання. Для участі в тендері отримані заявки банків, наведені у табл. 19.

Таблиця 19

Заявки банків на процентному кредитному тендері НБУ

Показники	Банки				
	1	2	3	4	5
1. Сума заявки банку, тис. грн	760	230	550	950	650
2. Термін діяльності банку	5 років	10 міс.	2 роки	4 роки	3 роки
3. Процентна ставка за кредит запропонована банком, %	16	22	17	14	16,5
4. Резерв під кредитний ризик, тис. грн:					
4.1. Розрахункова сума.					
4.2. Фактично сформовано	100	65	80	120	150
	100	45	70	120	150
5. Дотримання банком економічних нормативів на останню дату:					
5.1. Мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1): дотримання (+), недотримання (–).	+	-	-	+	+
5.2. Достатність основного капіталу (Н3): фактичне значення, %.	9,4	9,8	6,3	9	9,5
5.3. Максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7): фактичне значення, %	23,5	25,4	24,1	21	20
6. Балансова вартість векселів, наданих у забезпечення кредиту	850	370	670	850	500

Додаткові дані:

- 1) облікова ставка НБУ становить 6 % річних;
- 2) інші вимоги НБУ, пропоновані під час рефінансування банків, усі банки, що подали заявки, дотримують.

Необхідно:

- 1) визначити, які існують вимоги до рефінансування банків та обмеження щодо участі банків у кредитному тендері;
- 2) вирішити питання про участь банків у тендері, аргументувавши причини відмовлення;
- 3) визначити, які суми кредиту одержать банки, допущені до участі в процентному тендері НБУ.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Кредитні тендери мають певні правила допуску учасників та обмеження:

до участі допускаються банки, які не порушують установлених економічних нормативів, своєчасно подають звітність і повертають отримані від НБУ кредити;

філії комерційних банків та новостворені банки (з періодом діяльності менш як 1 рік) до участі не допускаються;

банком сформовано резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;

прострочені та сумнівні кредити в портфелі банку не перевищують 10 % від обсягу кредитного портфеля;

кредити, надані іншим банкам на міжбанківському ринку, не перевищують 5 % кредитного портфеля банку;

сума позики одному банку не може перевищувати 50 % загального запропонованого на тендері обсягу кредитів;

сума заборгованості за кредитами НБУ з урахуванням поданої на тендер заявки не має перевищувати 50 % величини регулятивного капіталу банку за останнім балансом.

Обсяги отриманих на тендерах кредитів не перевищують 90 % балансової вартості наданих під забезпечення державних цінних паперів і 70 % балансової вартості векселів. Після повідомлення результатів тендера банки укладають з НБУ кредитний договір і договір застави

державних цінних паперів або врахованих банками векселів. Одержані через тендер кредити НБУ не можуть пролонговуватися та мають бути обов'язково повернені. За порушення термінів повернення кредитів, отриманих через тендер, НБУ має право на безспірне списання відповідної суми з кореспондентського рахунка банку-порушника, нарахування пені, реалізацію застави, а банк не допускається до участі в наступних п'яти тендерах.

Контрольні запитання

1. Розкрийте економічну сутність кредитних відносин центральних банків з банками другого рівня.
2. Які існують методи рефінансування банків?
3. За якими відсотковими ставками надаються кредити "овернайт"?
4. Укажіть види кредитних тендерів НБУ.
5. Які існують вимоги до участі банків у кредитному тендері?
6. Визначте види забезпечення кредитів рефінансування.
7. У чому полягає особливість проведення кількісних і процентних тендерів НБУ?
8. Яка процедура проведення кредитного тендера НБУ?
9. У яких випадках НБУ надає банкам стабілізаційні кредити?
10. Як центральні банки зарубіжних країн виконують функції кредитора останньої інстанції?
11. Укажіть види міжбанківських розрахунків.
12. Визначте основні етапи функціонування платіжної системи в Україні.

Тема практичного заняття:

"Аналіз виконання економічних нормативів регулювання діяльності банків"

Завдання 1 (із методичними рекомендаціями). На основі інформації, що наведена в табл. 20, розрахуйте фактичне значення показника адекватності регулятивного капіталу та зробіть висновки відносно того, чи дотримується банк нормативу, встановленого НБУ.

Показники діяльності банку

Показники	Сума, тис. грн
Статутний капітал	312 520
Регулятивний капітал	400 850
Активи банку, зважені за ступенем ризику	196 200
Забезпечення у вигляді грошового покриття	72 500
Відкрита валютна позиція банку	3 200

Методичні рекомендації до виконання завдання

Економічні нормативи діяльності банків – показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на основі безвиїзного нагляду для здійснення моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи загалом. Національний банк України встановлює економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, яку беруть на себе власники банку; і навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її беруть на себе кредиторів/вкладники банку.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу встановлюється для запобігання надмірного перекладання банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів/вкладників банку.

Норматив Н2 визначається як співвідношення регулятивного капіталу до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань, зважених за ступенем кредитного ризику після їхнього зменшення на суму забезпечення.

Під час розрахунку нормативу Н2 до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань, зважених за ступенем кредитного ризику, додається сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами, мінімальний розмір

операційного ризику, помножений на коефіцієнт 10, і виключається величина непокритого кредитного ризику.

Нормативне значення нормативу Н2 для діючих банків має бути не менше ніж 10 %.

Завдання 2 (із методичними рекомендаціями). Визначте нормативи кредитного ризику банку, якщо сума всіх вимог банку до контрагента становить 63,71 млн грн, сукупна заборгованість за позичками одного позичальника (інсайдера) – 405,7 млн грн, статутний капітал банку – 257,52 млн грн, регулятивний капітал – 338,25 млн грн. Зробіть висновки.

Методичні рекомендації до виконання завдання

НБУ встановив такі нормативи кредитного ризику:

норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7);

норматив великих кредитних ризиків (Н8);

норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9).

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів і всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу банку.

Нормативне значення нормативу Н7 не має перевищувати 25 %.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) устанавлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.

Кредитний ризик, що прийняв банк на одного контрагента або групу пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб вважається великим, якщо сума всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб, становить 10 % і більше регулятивного капіталу банку.

Норматив великих кредитних ризиків визначається як співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків щодо контрагентів, груп пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб до регулятивного капіталу банку.

Нормативне значення нормативу Н8 не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) встановлюється для обмеження ризику операцій з пов'язаними з банком особами, зменшення негативного впливу операцій з пов'язаними з банком особами на діяльність банку.

Норматив Н9 визначається як співвідношення сукупної суми всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб і суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних із банком осіб, до загального розміру капіталу першого та другого рівнів, зменшеного на балансову вартість активів.

Нормативне значення нормативу Н9 не має перевищувати 25 %.

Завдання 3. Відомі такі звітні дані банку:

сукупна заборгованість за позичками одного позичальника (інсайдера) – 112,7 млн грн;

грошове покриття кредиту у виді застави майнових прав – 11,6 млн грн;

дебіторська заборгованість клієнта – 1,7 млн грн;

статутний капітал банку – 280 млн грн;

статутний капітал банку – 315 млн грн;

Визначте норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента. Оцініть банком його дотримання. Зробіть висновки.

Завдання 4. Відомі такі звітні дані банку:

заборгованість за позичками першого позичальника, пов'язаного з іншими, – 65,72 млн грн;

заборгованість за позичками другого позичальника, пов'язаного з іншими, – 22,15 млн грн;

заборгованість за позичками третього позичальника, пов'язаного з іншими, – 43,18 млн грн;

статутний капітал банку – 428,7 млн грн;

регулятивний капітал банку – 355,8 млн грн.

Визначте норматив Н7 та оцініть банком його дотримання. Зробіть висновки.

Завдання 5. Відомі такі звітні дані банку:

1) статутний капітал банку – 327,5 млн грн;

2) регулятивний капітал банку – 243,8 млн грн;

3) перелік найбільших позичальників банку, які пов'язані між собою (з урахуванням 100 % позабалансових зобов'язань), містить:

підприємство А – 21 000 млн грн;

підприємство Б – 23 000 млн грн;

підприємство В – 24 000 млн грн;

підприємство Г – 18 000 млн грн;

підприємство Д – 33 000 млн грн.

Визначте норматив "великих" кредитних ризиків та оцініть банком його дотримання. Зробіть висновки.

Контрольні запитання

1. Який порядок створення та реєстрації банків в Україні?

2. Визначте основні напрями регулювання НБУ діяльності банків.

3. Які існують групи економічних нормативів регулювання банківської діяльності?

4. Як в Україні здійснюється контроль за дотриманням економічних нормативів?

5. Які міри впливу використовує НБУ за невиконання банками окремих груп економічних нормативів?

6. Визначте форми та методи банківського нагляду.

7. Як НБУ організує роботу з проблемними банками?

8. Охарактеризуйте зміст понять "внутрішній державний борг" і "зовнішній державний борг".

9. Визначте зміст функції НБУ: фінансовий агент уряду з обслуговування внутрішнього державного боргу.

10. Визначте роль центрального банку в управлінні внутрішнім державним боргом.

11. Розкрийте стратегію держави щодо управління зовнішнім і внутрішнім боргом в Україні та роль НБУ в її реалізації.

12. Охарактеризуйте кредитні відносини НБУ з міжнародними фінансово-кредитними організаціями.

3. Система оцінювання успішності навчання

Виконання кожного завдання для практичних занять оцінюють, відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця (табл. 21).

Таблиця 21

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

Розподіл балів за виконання завдань до практичних занять у межах тем змістових модулів наведено в табл. 22.

Таблиця 22

Розподіл балів за темами

Поточне тестування та самостійна робота												Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2							100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	
3	1	1	3	6	1	3	1	20	6	15	20	
Контрольна робота					Контрольна робота							
10					10							

Примітка. T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

4. Рекомендована література

4.1. Основна

1. Банківська система України [Текст] : монографія / В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, К. Ф. Черкашина та ін. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. – 187 с.

2. Коваленко В. В. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст] : навч.-метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни / В. В. Коваленко. – Суми : Університетська книга, 2009. – 222 с.

3. Полтавська Є. О. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : конспект лекцій / Є. О. Полтавська. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2007. – 128 с.

4. Пуховкіна М. Ф. Центральний банк і грошово-кредитна політика / М. Ф. Пуховкіна, Т. П. Остапішин, В. С. Білошапка. – Київ : КНЕУ, 2010. – 313 с.

5. Холодна Ю. Є. Банківська система : навч. посіб. / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.

6. Холодна Ю. Є. Центральний банк і грошово-кредитна політика : конспект лекцій / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 130 с.

4.2. Додаткова

7. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика / Б. П. Адамик. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 278 с.

8. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України : монографія / О. М. Колодізєв, О. В. Бойко, І. О. Губарєва та ін. ; за заг. ред. д. е. н., доц. О. М. Колодізєва – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 312 с.

9. Кузнецова С. А. Банківська система : у схемах і таблицях : навч. посіб. / С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2012. – 319 с.

10. Леончук І. Д. Операції центрального банку : навч. посіб. / І. Д. Леончук. – Київ : Алерта, 2005. – 143 с.

11. Монетарна політика Національного банку України : сучасний стан та перспективи змін : монографія / за заг. ред. В. С. Стельмаха. – Київ : Центр наукових досліджень НБУ, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

12. Мороз А. М. Центральний банк та грошово-кредитна політика [Текст] : підручник / А. М. Мороз ; Київський національний економічний ун-т. – Київ : КНЕУ, 2005. – 556 с.

13. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. – Київ : Юрінком Інтер, 2009. – 239 с.

14. Розвиток банківської системи України : монографія / [У. Я. Рудзевич, Я. В. Грудзевич, О. Б. Денис та ін. ; за заг. ред. Т. С. Смовженко, Р. А. Слав'юк. – Київ : УБС НБУ, 2010. – 462 с.

15. Романишин В. О. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. / В. О. Романишин, Ю. М. Уманців. – Київ : Атіка, 2005. – 480 с.

4.3. Інформаційні ресурси

16. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р., зі змінами, внесеними 04.07.2013 р. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40 &nobreak=1>.

17. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р., зі змінами, внесеними 04.07.2013 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

18. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : Інструкція № 379, затверджена постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р., із змінами, внесеними 15.07.2013 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

19. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні, схвалена постановою Правління НБУ № 315 від 02.06.2009 р., зі змінами, внесеними 30.10.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>.

20. Офіційний сайт Асоціації українських банків. – Режим доступу : <http://aub.org.ua>.

21. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

22. Офіційний сайт НБУ – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

Зміст

Вступ.....	3
1. Завдання для практичних занять	4
2. Типові приклади завдань для практичних занять і методичні рекомендації до їхнього вирішення.....	5
3. Система оцінювання успішності навчання	36
4. Рекомендована література.....	37
4.1. Основна	37
4.2. Додаткова	37
4.3. Інформаційні ресурси.....	38

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК І ГРОШОВО- КРЕДИТНА СИСТЕМА

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів спеціальності
072 "Фінанси, банківська справа та страхування"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Рац** Ольга Миколаївна

Відповідальний за видання *О. М. Колодізев*

Редактор *А. С. Ширініна*

Коректор *Н. В. Грінченко*

План 2021 р. Поз. № 76 ЕВ. Обсяг 40 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*